

Unes paraules de Modest Prats

Modest Prats va pronunciar la darrera lliçó, «La Paraula i les paraules», amb motiu de la seva jubilació com a professor de filologia catalana de la Universitat de Girona, el dia 29 de maig de l'any 2002. Ho va fer a la Sala de Graus de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona, que s'inaugurava aquell mateix dia amb la darrera lliçó del seu professor. Vam preparar l'homenatge i l'acte el professor Albert Rossich i jo mateixa. I, a més, em vaig encarregar de fer la glossa de Modest Prats.¹ La Sala de Graus es va omplir d'amics, antics professors i antics estudiants de la Universitat, alguns dels quals van haver de seguir la lliçó des del claustre.

La lliçó² està dividida en tres capítols que porten sengles epígrafs. En llegiré uns fragments de cadascun.

1. SOBRE L'ORIGEN DEL LENGUATGE, O ¿EN QUINA LENGUA PARLAVEN ADAM I EVA, AL PARADÍS TERRENAL?

1.1. El llibre del Gènesi ens fa sentir la veu de Déu en el cor mateix del caos informe i desolat del «principi»: «Que existeixi la llum!». La paraula que ressona en aquells primordis de l'univers i de la història és la d'Elohim, la de Déu. Quan

1. Es va publicar a les pàgines 8 i 9 del suplement «Cultura» del diari *El Punt Avui*, el dia 4 d'abril de 2014, en el dossier que es va dedicar a Modest Prats amb motiu de la seva mort recent, el dia 29 de març. Es pot llegir en aquest enllaç: <http://www.udg.edu/Portals/88/Anglada/Modest%20pres%20lliço%20Avui.pdf>.

2. Va ser publicada l'any 2005 pel Consell Social de la Universitat de Girona, com a número 4 de la col·lecció «Textos Escollits». Més endavant es va incloure, a manera d'epíleg, en el recull de treballs *Engrunes i retalls. Escrits de llengua i de cultura catalanes*, recopilat per Francesc Feliu, que en va ser curador, publicat a Girona l'any 2009, en coedició, per l'Institut d'Estudis Catalans, la Universitat de Girona i CCG Edicions, en les pàgines 671-final.

el procés creador arribà al seu punt culminant, Déu creà l'home a imatge seva, «a imatge de Déu creà l'home i la dona». I al paradís se sent una altra veu: la d'Adam, que «dóna nom a cadascun dels animals domèstics i feréstecs, i a cadascun dels ocells». Enmig d'aquest esclat de vida, de força, de llum, hi ha una punta de tristesa, de malenconia: l'home se sent sol sense «trobar una ajuda que li fes costat». Déu crea la dona i la hi presenta. Adam sent pujar fins a la gola un engrescat clam de gran potència lírica: «Aquesta sí que és os dels meus ossos i carn de la meva carn!». Encara viuen tots dos en l'embadaliment de l'amor quan se'ls acosta, reptant, la serp, que inicia un diàleg temptador: «Així Déu us ha dit...» Un cop conscients del que suposa la transgressió es troben amb Déu, que conversa amb ells «a l'aire fresc de la tarda» i pronuncia la sentència contra la serp i contra Eva i Adam: «llavors el Senyor Déu va expulsar l'home del jardí de l'Edèn perquè treballés la terra d'on havia estat tret».

Ara és l'hora de fer-nos la pregunta: ¿en quina llengua parlaven Déu, l'home, la dona i la serp?

1.2. A les darreries del segle IV registrem el primer debat sobre aquesta qüestió. Sant Agustí estableix la tesi que la llengua del paradís, la llengua «humana» original, és l'hebreu. Teodoret de Cir, en canvi, advoca pel siríac. Gregori de Nissa es nega a admetre que l'hebreu fos la llengua divina i no s'avé a acceptar que Déu sigui vist com un «mestre de gramàtica» que ensenya l'alfabet als primers pares de la humanitat. La sentència de sant Agustí s'imposa sobretot a Occident.

Els homes del Renaixement reprendran el debat, des de posicions i interessos diversos. I quan es va afermant el procés de reconeixement de les identitats nacionals, cada poble vol descobrir en la llengua del paradís l'arrel i l'origen de la pròpia llengua. De fet, encara que sense una elaboració teòrica que superi les referències teològiques, s'inicia tot un treball comparatista més o menys pintoresc. L'estudi i confrontació de diverses llengües és un element fonamental que configura i expressa la grandesa d'un poble. Pel que fa al català, esmento només el que diu Onofre Manescal en el *Sermó*, predicat l'any 1597 i publicat el 1602. A l'hora d'escriure un discurs «en alabança de la llengua catalana» troba que no queda fora del seu propòsit «cotejar entre si algunes llengües per a que, de la comparació d'elles, haguéssem pogut traure la veritat del que anam platicant. Les llengües que podíem conferir són 22 i molts altres [pobles] que per no cansar-vos deix d'anomenar. De tot lo que els podria dir, per mon intent, contentaré'm en dir que los llenguatges millors i més fecundos i les llengües més preciaades i estimades són estades la llengua hebrea, que s'anomena llengua santa, i la llengua grega [...]. D'aquest fonament podem col·legir sa bondat i eminència entre les altres, perquè ninguna simbolisa tant ni frisa amb la llengua hebrea i grega com esta, i, si aquestes són fecundes, entenguem que ho és la nostra». Per

demostrar la seva tesi presenta uns quants noms hebreus i grecs que, segons ell, haurien persistit en el català.

Potser no puc recórrer a cap exemple millor d'aquest esforç per trobar els precedents més nobles i il·lustres de la llengua nacional que la paròdia que el suec Andrea Kempe va publicar a Hamburg l'any 1688. Es tracta d'un fulletó de 47 pàgines que porta justament el títol de *Les llengües del paradís*. Hi munta una discussió entre diversos personatges erudits que exposen el seu punt de vista: expliquen com la «voluptuosa» Eva cedeix a la seducció de la serp, que parla amb termes trets del francès. La narració del primer pecat continua en un jardí on, «al costat de la serp francòfona, Adam parla danès i Déu en suec».³

[...]

2. DE BABEL A PENTECOSTA

*En tota la terra es parlava una sola llengua
i es feien servir les mateixes paraules.*

Entre els interrogants que ens fem persistentment hi ha el que ens provoca la constatació de la diversitat lingüística. ¿Com s'explica que al món es parlin tantes llengües distintes, si partim d'una unitat original? Vet aquí una altra pregunta, vella de milers d'anys, que troba respostes relativament semblants en les antigues cultures. La Bíblia ens proporciona la resposta en el mite de la torre de Babel. La interpretació, diguem-ne canònica, va ser fixada també per sant Agustí, i la podem llegir citada per Agustí Eura a les primeries del segle XVIII.⁴

[...]

Avui ja ningú no fa recurs a Babel per justificar la ineluctable desaparició de tantes i tantes llengües. Ja ningú no parla de pecats ni de càstigs. La imposició d'unes poques llengües no cerca raons d'índole religiosa. Però, malgrat tot, la diversitat continua essent vista com una condemna. Per això no és pas inútil tornar a Pentecosta: sobre els apòstols davallà l'Esperit, i en aquell moment «començaren a parlar en diverses llengües». La gent que s'havia aplegat al voltant de la casa on residien els deixebles se sent desconcertada, perquè cadascú els sentia parlar en la seva pròpia llengua. «Sorpresos i meravellats deien: “¿No són galileus, tots aquests que parlen? Doncs, ¿com és que cadascú els sentim parlar en la nostra llengua materna? Parts, medes i elamites, habitants de Mesopotàmia, de Judea i de Capadòcia, del Pont i de l'Àsia, de Frígia i de Pamfília, d'Egipte i de les regions

3. En la meua lectura, segueixo el text de la primera edició de la lliçó, la de l'any 2005. Aquest fragment del primer capítol es pot llegir a les pàgines 5-8.

4. Pàgina 15.

de Líbia tocant a Cirene, i els que han vingut de Roma, tots, tant jueus com prosèlits, cretencs i àrabs, els sentim proclamar en les nostres pròpies llengües la grandesa de Déu”. Tots aquells que havien abandonat Babel i s’havien dispersat arreu del món tornen ara i s’apleguen novament. Però ara, a Jerusalem. I no hi tornen per retrobar aquella unitat lingüística dels orígens. Pentecosta és la festa de la diversitat. El mateix Steiner diu que no hi ha cap «problema més urgent que la preservació del do de llengües de Pentecosta, el de la “defense et illustration” de cada idioma sense excepció, per petit que sigui el nombre de parlants, per senzill que sigui el seu marc econòmic i territorial».

Tots hem de ser sensibles a aquesta qüestió. Però més que ningú els universitaris i, concretament, els filòlegs. I encara més pel fet de viure en la pròpia carn l’amenaça de la desaparició.⁵

3. RES NO ÉS INNOCENT EN EL MÓN DE LES LLENGÜES

Finalment he triat dos textos bíblics no tan coneguts com els que he adduït fins ara. Situem-nos en aquell moment que ens presenta el llibre dels Jutges, tan ple de violència primària i còprena. Se’ns refereix l’enfrontament de Jeftè i els galaadites amb els efraïmites. I diu el text: «Els galaadites van ocupar els guals del Jordà en direcció a Efraïm. I quan un efraïmita fugitiu els demanava que el deixessin passar, li preguntaven: “Ets d’Efraïm?”. Si contestava que no, li demanaven que digués *xibolet*, però ell deia *sibolet*, perquè no sabia pronunciar-ho correctament. Aleshores l’agafaven i el degollaven vora els guals del Jordà. En aquella ocasió van morir 42.000 efraïmites».

¿Qui havia de dir a aquells pobres efraïmites que la seva incapacitat de pronunciar una palatal inicial pogués tenir unes conseqüències tan tràgiques? I és que cal tenir ben clar que no hi ha res innocent en el parlar o l’escriure, o en els estudis filològics. Parlem-ne.⁶

[...]

Els filòlegs hem de ser, ja que en som especialistes, els primers responsables d’establir, amb tota la seva complexitat, el sentit de les paraules i l’ús que en fan els qui tenen el poder. Ningú com nosaltres ha de tenir ben clar —diguin el que diguin— que la paraula dominant és la paraula que imposa el poder dominant. No ens deixem ensarronar pels qui ens volen fer creure que això passava abans, però ara ja no.

Si això fos una classe normal —que no ho és, tot i que m’he esforçat perquè ho semblés— ara em tocaria de dir: demà continuarem. Però demà jo no conti-

5. Vegeu aquest fragment a les pàgines 18 i 19.

6. Inici de capítol a la pàgina 21.

nuaré. Molts potser trobaran rància la divisa que, recordant Maritain, ara faig meva: les altres facultats universitàries cerquen veritats de les quals ens puguem servir. Nosaltres hauríem de cercar la Veritat a la qual hem de servir.

Davant de tots voldria dir, encara, un parell de coses que ja no formen part de la classe, una classe que ja s'ha acabat.

Als centenars d'alumnes que han passat per les meves mans, els vull presentar les meves més sinceres excuses per tantes vegades que els he defraudat i no els he donat tot el que tenien dret a esperar de mi. I els dono les gràcies per tot el que m'han ensenyat.

Als companys professors –alguns dels quals són exalumnes– sí que els he de donar gràcies. Compleixo el manament de sant Pau: «Sigueu agraïts». I ho sóc per l'amistat que m'han ofert i per tot el que he après de tots. Però seria un ingrati si no posés al primer lloc aquell que, amb el seu estímul constant, m'ha estat amic i mestre: en Pep Nadal, amb el qual no acabaré la *Història de la llengua catalana* que vam començar ara fa més de vint anys. Pep: gràcies per tot –per tot.

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. Sant Jeroni va traduir-ho en llatí en aquests termes: «In principio erat verbum.» Tinc a la mà dues edicions catalanes de la Bíblia: una tradueix el Λόγος grec per 'Verb', l'altra per 'Paraula'. En tots els casos –Λόγος, Verbum, Verb, Paraula– ho escriuen en majúscula. Us dono gràcies a tots perquè, amb tantes paraules que us he dit i m'heu dit, m'he acostat a la Paraula. Gràcies. Fins demà o demà passat. No. Fins sempre.⁷

MARIÀNGELA VILALLONGA
Secció Filològica

7. Pàgines 24-26.